

Tvärprofessionella insatser för inkluderande utbildning

– ett stöd för beslutsfattare, lärare och personal att utveckla de tvärprofessionella insatserna inom eller utanför utbildningsväsendet

**Tvärprofessionella insatser för inkluderande utbildning
– ett stöd för beslutsfattare, lärare och personal att utveckla de tvärprofessionella
insatserna inom eller utanför utbildningsväsendet**

© Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2024.

Redaktörer: Zoe Leffler, Elisabeth Högberg

Formgivning och illustrationer: SPSM

ISBN: 978-91-28-01073-3

Artikelnummer: 01073

Publikationen kan hämtas som pdf-dokument på
Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats www.spsm.se

Innehåll

En modell för analys och utveckling av tvärprofessionella insatser	4
Vägledande principer	6
Områden för	9
förbättringsstrategier	9
Ramverk och analys	11
Begrepp	12

En modell för analys och utveckling av tvärprofessionella insatser

Den här rapporten är en sammanfattning av ett projekt¹ som har publicerats av European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency). I projektet har 26 europeiska länder samarbetat. Projektet kallas CROSP vilket står för Changing Role of Specialist Provision in Supporting Inclusive Education. Projektet har utgått från visionen om en likvärdig och inkluderande utbildning som utgår från mänskliga rättigheter.

Tvärprofessionella insatser är det slags samarbete som sker mellan olika yrkesgrupper i skolan men även utanför skolan för att stödja barns och elevers lärande, utveckling och hälsa i en inkluderande verksamhet. Samarbetet i projektet har resulterat i en modell för hur man kan utveckla tvärprofessionella insatser som här presenteras kortfattat. Modellen har tagit fram principer för tvärprofessionella insatser tillsammans med områden för förbättringsstrategier som kan användas för att utveckla insatserna så att de stödjer en mer likvärdig och inkluderande utbildning.

Specialpedagogiska skolmyndigheten har representerat Sverige i projektet och har anpassat och summerat projektresultaten i denna rapport till det svenska utbildningssystemet och styrdokument.

European Agency har formulerat en vision för inkluderande utbildning:²

---

1 European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. Changing Role of Specialist Provision in Supporting Inclusive Education: Final Synthesis Report. (A. Kefallinou, M. Kyriazopoulou, S. Ebersold, P. Skoglund, E. Rebollo Píriz and M. Lučić Wichmann, eds.). Odense, Denmark. https://www.european-agency.org/sites/default/files/CROSP_Final_Synthesis_Report.pdf

2 European Agencys ståndpunkt angående system för inkluderande undervisning <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Agency-Position-Paper-2022-SV.pdf>

Vision inkluderande utbildning

I visionen om inkluderande utbildning ingår att

- Alla elever i alla åldrar ska ha tillgång till en meningsfull utbildning av hög kvalitet i sin närmiljö tillsammans med vänner och jämnåriga.
- Utbildning är en grundläggande mänsklig rättighet och bör utgå i lagstiftning från likvärdighet och antidiskriminering med förebyggande åtgärder.
- Utbildning är ett gemensamt ansvar. Förmågan att samarbeta måste stärkas inom skolan men även mellan olika sektorer genom samordning och nätverk.
- Undervisningen bör anpassas till eleven. Alla ska få goda förutsättningar att känna tillhörighet och engagemang, delta aktivt och få inflytande över sitt eget lärande.
- Finansiering och resursfördelning bör vara flexibel och likvärdig så att skolor har förmåga att utgå från mångfald och ge stöd utifrån elevers behov.

Innehållet är särskilt intressant för dig som vill utveckla

- tvärprofessionella insatser som stödjer alla elevers rätt till en inkluderande utbildning utifrån mänskliga rättigheter
- de tvärprofessionella insatsernas roll för att stödja alla elevers rätt till inkluderande utbildning - särskilt de elever som har funktionsnedsättning eller tillhör andra sårbara grupper
- tidiga och samordnade tvärprofessionella insatser mellan skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård som stödjer alla elevers lärande, utveckling och hälsa i en inkluderande utbildning.
- en modell eller ett ramverk för kvalitetsutveckling av uppföljning, analys och utveckling av tvärprofessionella insatser.

Vägledande principer

Följande sex vägledande principer stödjer en inkluderande utbildning med hjälp av tvärprofessionella insatser. Principerna kompletterar varandra. Principerna går att fördjupa och kan användas för att synliggöra de tvärprofessionella insatsernas roll. De skapar en helhet tillsammans med faktorer för framgångsrik skolutveckling i det nationella kvalitetssystemet för likvärdig utbildning.³

Tillsammans med fyra förbättringsstrategier kan de ge förutsättningar för att utveckla tvärprofessionella insatser vidare. Principerna och strategierna kan användas som en modell för ett gemensamt utvecklingsarbete utifrån skollagens beskrivning av skolans uppdrag:

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. *1 kap. 4 § första stycket skollagen*

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen” *1 kap. 4 § andra stycket skollagen*

1. En gemensam riktning

Skolhuvudman och rektor har ett särskilt ansvar för att skapa samsyn och förståelse för hur verksamheten ska arbeta mot nationella mål och riktlinjer.⁴ Beslutsfattare, lärare och andra som arbetar tvärprofessionellt med barn och elever bör enas om de värderingar som stödjer rätten till en inkluderande utbildning. Värderingarna grundar sig på internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter, skollagen och läroplaner. De handlar om mångfald, att verka för en hälsofrämjande och tillgänglig lärmiljö och rätten till ledning, stimulans, anpassningar och stöd. Tillsammans leder dessa gemensamma värderingar till en utbildning som främjar lärande, utveckling och hälsa.

³ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/nationellt-kvalitetssystem-och-kvalitetsdialoger/nationellt-kvalitetssystem>

⁴ Framgångsfaktor Tydlig roll- och ansvarsfördelning och Hälsofrämjande lärmiljö

2. Samverkan och kunskapsutbyte

Beslutsfattare, lärare och andra som arbetar tvärprofessionellt med barn och elever bör utveckla former för sin samverkan⁵ inom förskola och skola så att stöd kan ges tidigt och samordnat. Elevhälsan har ett särskilt ansvar för att samverka med socialtjänst och hälso- och sjukvård när det behövs.⁶

3. Kompetensutveckling

Alla som arbetar med undervisning och tvärprofessionella insatser bör få regelbunden kompetensutveckling. Professionellas utveckling leder till att kvaliteten i undervisningen och förutsättningarna för barns och elevers lärande förbättras.⁷ När all personal har kunskap om hur utbildningen bör utformas för att fungera för så många som möjligt, att anpassningar och stöd ges utifrån elevers behov, kan utbildningen bli inkluderande.

4. Inkluderande skolledarskap

Rektorn leder det pedagogiska arbetet⁸ och ska verka för en inkluderande och likvärdig utbildning. Det kräver en tydlig struktur i ledarskapet genom att ange riktning, organisera, bygga förtroendefulla relationer och stödja verksamheten.⁹ Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter. Alla former av kränkande behandling ska motverkas aktivt. För att arbeta med tvärprofessionella insatser behöver rektor tillsammans med personalen skapa strukturer för sin samverkan. Det behövs även strukturer för att utveckla hälsofrämjande och tillgängliga lärmiljöer, upptäcka behov tidigt, kartlägga, anpassa och ge stöd.

5. Delaktighet och inflytande

Beslutsfattare behöver skapa förutsättningar för delaktighet i hela organisationen men även för barn, elever och vårdnadshavare.¹⁰ Barn, elever och vårdnadshavare bör få information om utbildningen för att ha möjlighet att vara delaktiga.¹¹ Det är avgörande för barns

5 Framgångsfaktor Kompetent ledarskap

6 Skollagen 2 kap.§25

7 Framgångsfaktor Professionell utveckling

8 Skollagen 2 kapitlet §9

9 SPSM (2022) Skolledarskap för en likvärdig och inkluderande utbildning <https://webbutiken.spsm.se/skolledarskap-for-en-likvardig-och-inkluderande-utbildning/>

10 Framgångsfaktor Förtroendefullt klimat

11 Skollagen 4 kapitlet §9

och elevers delaktighet att bli lyssnad till och att få delta i beslut som rör dem, till exempel om stödinsatser. Delaktighet handlar också om att ingå i en gemenskap och känna sig tillhörig.

6. Uppföljning och analys

De kompensatoriska insatser som uppväger skillnaderna i barns och elevers förutsättningar behöver följas upp¹² för att motverka risken för exkludering. Med rutiner för uppföljningen kan man justera insatserna och säkerställa att de ger avsedd effekt. En systematisk analys av stödinsatser gör att man upptäcker hinder i lärmiljön. I detta arbete är både den tvärprofessionella och den pedagogiska kompetensen nödvändiga.

---

12 Framgångsfaktor Kompensatoriska insatser

Områden för förbättringsstrategier

De förbättringsområden som påverkar de sex principerna ovan har stöd i skollagen och systematisk kvalitetsutveckling. De handlar om områden som skolhuvudman och rektor kan påverka genom finansiering, styrning, uppbyggnad av kapacitet och kvalitetssäkring. Dessa områden kan även leda till förbättringar så att barn och elever får en utbildning som främjar lärande, utveckling och hälsa.

Finansiering och flexibel resursfördelning

Kommuner ska fördela resurser till utbildning som grundar sig på barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.¹³ Skolhuvudmän i enskilda verksamheter behöver också ta hänsyn till hur resursfördelning påverkar likvärdigheten. För att kunna möta och undervisa alla elever utifrån deras förutsättningar och behov krävs flexibla finansiella och tekniska resurser samt personal med rätt kompetens.

Styrning

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.

Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.

Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

1 kap. 4 § skollagen

---

13 Skollagen 2 kapitlet §8b

En ändamålsenlig styrning mot en rättighetsbaserad utbildning förutsätter att vision, roller och ansvarsfördelning är tydliga¹⁴ och att det finns förutsättningar och mandat för samverkan. Skolhuvudmannen har ansvar för att utbildningen leds med utgångspunkt i skollagen¹⁵ och rektor leder och fördelar arbetet på sin enhet. Genom att styra verksamheten mot ökad samsyn och förankra målsättningar för inkluderande utbildning skapar de förutsättningar för en mer likvärdig och rättighetsbaserad utbildning.

Uppbyggnad av kapacitet

En organisations kapacitet beror på dess resurser och kompetens.¹⁶ I en framgångsrik verksamhet ökar medarbetarnas kompetens kontinuerligt vilket bidrar till att kvalitet och likvärdighet förbättras så de har förmåga att se och bedöma behov, anpassa och ge en undervisning av hög kvalitet. Både skolhuvudman och rektor ansvarar för organisationens kapacitet.¹⁷ Rektorn beslutar om sin enhets inre organisation och ansvarar för att fördela resurser inom enheten utifrån barnens och elevernas olika förutsättningar och behov för att förbättra måluppfyllelsen.

Systematiskt kvalitetsarbete

Det systematiska kvalitetsarbetet kan bidra till förbättringar när undervisningens kvalitet och förutsättningar är i fokus och det framgår vilka insatser som behöver prioriteras för att kvalitet och likvärdighet i undervisningen ska kunna utvecklas och förbättras.¹⁸ Ett systematiskt kvalitetsarbete ger verksamheten ökad förståelse för barns och elevers behov och skapar förutsättningar för en likvärdig utbildning. Huvudmannen planerar och följer upp utbildningen, analyserar resultat och genomför de insatser som krävs för att utveckla verksamheten.¹⁹ Rektorn ansvarar för att kvalitetsarbetet genomförs på sin enhet. Kvalitetsarbetet ska genomföras tillsammans med lärare, förskollärare, tvärprofessionell personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska få möjlighet att delta i arbetet.

---

14 Framgångsfaktor Tydlig roll- och ansvarsfördelning

15 Skollagen 2 kapitlet §8

16 Framgångsfaktor Professionell utveckling

17 Skollagen 2 kapitlet §8, 9, 10

18 Framgångsfaktor Systematiskt kvalitetsarbete

19 Skollagen 4 kapitlet §3

Ramverk och analys

Om de sex vägledande principerna tillämpas i områdena för förbättringsstrategier kan man skapa ett ramverk. Det kan stödja utvecklingen av tvärprofessionella insatser för en likvärdig och inkluderande utbildning. Ramverket kan användas av skolhuvudman, rektor och på undervisningsnivå. Genom att utgå från var och en av principerna och granska dem genom varje område för förbättringsstrategier har man ett underlag för att

- reflektera över nuläget
- analysera behov av utveckling
- ge förslag på insatser

	Förbättringsområden			
Vägledande principer	Finansiering och resursfördelning	Styrning	Uppbyggnad av kapacitet	Systematiskt kvalitetsarbete
En gemensam riktning				
Samverkan				
Kompetensutveckling				
Inkluderande skollärdaskap				
Delaktighet och inflytande				
Uppföljning och analys				

Begrepp

Inkluderande utbildning

I en inkluderande utbildning får alla barn och elever sina rättigheter respekterade och tillgodosedda. Specialpedagogiska skolmyndigheten har sammanställt utgångspunkter²⁰ som grundar sig i internationella konventioner och svensk författning för att ge stöd i arbetet för en inkluderande utbildning. Arbetet har resulterat i nedanstående modell.²¹

Likvärdig utbildning

Enligt skollagen²² ska alla barn och elever ha lika tillgång till utbildning. Skollagens tolkning av begreppet likvärdig utbildning innebär att

- alla, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ska ha lika tillgång till utbildning²³
- utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas
- en strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.²⁴

20 SPSM (2023) Inkluderande utbildning <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/inkluderande-utbildning/>

21 <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/inkluderande-utbildning/>

22 Skollagen (2010:800) kap 1. §9

23 Skollagen (2010:800) kap 1. 8§

24 Skollagen (2010:800) kap1. 4§

Nationellt kvalitetssystem

Det nationella kvalitetssystemet är framtaget för att följa upp och utveckla kvalitet och likvärdighet i Sveriges skolformer²⁵ och består av följande delar:

- nationella mål som regeringen fastställt
- delmål och indikatorer som synliggör verksamhetens resultat i förhållande till målen
- faktorer för framgångsrik skolutveckling med kvalitativa aspekter och processer som främjar skolutveckling mot en mer likvärdig utbildning av hög kvalitet.

Hälsofrämjande lärmiljö

I framgångsfaktorerna beskrivs en hälsofrämjande lärmiljö som något som syftar till att alla barn, elever, lärare och andra verksamma i organisationen ska må bra, kunna lära och utvecklas. En hälsofrämjande lärmiljö omfattar pedagogiska, fysiska, psykiska och sociala frågor och stärker välbefinnandet för alla i organisationen. I en hälsofrämjande lärmiljö är de mänskliga rättigheterna och det förebyggande arbetet centralt och mångfald ses som en tillgång. Lärmiljön präglas av trygghet och studiero, grundläggande demokratiska värderingar och är fri från diskriminering och annan kränkande behandling.

Kompensatoriska insatser

I framgångsfaktorerna beskrivs kompensatoriska insatser som insatser för att utbildningen och undervisningen ska bli mer likvärdig och till att barn och elever oavsett vilka skillnader som finns i deras förutsättningar får lika möjligheter att utvecklas och lära.

De kompensatoriska insatserna syftar till att uppväga skillnader i barns och elevers förutsättningar genom att skapa en tillgänglig lärmiljö i hela verksamheten som fungerar väl för alla barn och elever. Ekonomiska och personella resurser fördelas för att kompensera de skillnader som identifierats. Förskolor och skolor i områden med socioekonomiska utmaningar har behov av kompensatoriska insatser. Det gäller även elever med olika utmaningar för sitt lärande, som exempelvis elever med funktionsnedsättning.

---

25 Skolverket Nationellt kvalitetssystem <https://www.skolverket.se/skolutveckling/nationellt-kvalitetssystem-och-kvalitetsdialoger/nationellt-kvalitetssystem>

Tillgänglighet

Tillgänglighet²⁶ i utbildningssammanhang handlar om hur väl en organisation, verksamhet, lokal eller plats fungerar för barn och elever oavsett funktionsnedsättning. I förskolor och skolor handlar tillgänglighet om att alla ska ha möjlighet att lära sig och vara delaktig under hela dagen. Tillgängliga verksamheter utgår redan i planeringen från alla barns och elevers behov när de identifierar och undanröjer hinder i lärmiljön. De har synliggjort barns och elevers individuella förutsättningar och anpassat lärmiljöerna därefter.

Universell utformning

Den definition som används i European Agencys rapport är den som återfinns i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 2:

”Universellt utformade” är sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster som gör att de kan användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ”Universellt utformade” ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning när det behövs.

Tvärprofessionella insatser i Europa

Ramverket grundas i European Agencys senaste huvudprinciper (2021)²⁷ för utformning och implementering av inkluderande policy och praktik. Enligt det europeiska projektet CROSP består tvärprofessionella insatser av extra undervisning, bedömning och vägledning för barn och elever som är sårbara för exkludering. Men det kan även vara stödresurser till skolor, lärare och familjer. Insatserna ges i vissa fall inom skolan, ibland i särskilda verksamheter och även externt. Stödet tillhandahålls av olika yrkesgrupper som är specialister inom specialundervisning, social omsorg, rehabilitering, hälso- och sjukvård, tidiga insatser, personlig utveckling och övergångar mellan olika nivåer i utbildningssystemet.

26 SPSM <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/tillganglig-utbildning/>

27 European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2021. Huvudprinciper – Stöd för utformning och implementering av policy för inkluderande undervisning. V. J. Donnelly och A. Watkins (red.). Odense, Danmark.

Tvärprofessionella insatser i Sverige

De tvärprofessionella insatserna i Sverige är både en del av det gemensamma elevhälsoarbetet på skolan och undervisning. Det kan också vara insatser inom socialtjänsten eller hälso- och sjukvård.

Den samlade elevhälsan är reglerad i skollagen och är en del av skolans pedagogiska verksamhet och skall vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet på skolan. De har även ett uppdrag att vid behov samverka med socialtjänst och hälso- och sjukvård. I skollagen står det

För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, anpassade grundskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och tvärprofessionella insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. Elevhälsans arbete ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare och övrig personal. Elevhälsan ska vara en del av skolans kvalitetsarbete. Vid behov ska elevhälsan samverka med hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

För medicinska, psykologiska, psykosociala och tvärprofessionella insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog, kurator och specialpedagog eller speciallärare.

2 kap. 25 § skollagen

Mer om European Agency

European Agency for Special Needs and Inclusive Education är ett nätverk som består av 31 europeiska länder. Nätverket arbetar för att stödja utvecklingen av inkluderande utbildningssystem och säkerställa varje elevs rätt till en god utbildning av hög kvalitet. Sverige representeras av SPSM. Du kan läsa mer om European Agency på deras webbsida <https://www.european-agency.org> och om skolutveckling i Europa på <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/skolutveckling-i-europa/>

Det här är SPSM

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, arbetar för att barn, elever och vuxenstuderande oavsett funktionsnedsättning ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. Det gör vi genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, kompetensutveckling, tillgängliga läromedel och statsbidrag. Du kan läsa mer om SPSM och vårt uppdrag på vår webbsida <https://www.spsm.se/>

En likvärdig utbildning för alla

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder fortbildning. Vi driver också specialskolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel.

Välkommen till Sveriges expertmyndighet inom specialpedagogik.